

مقدمه‌ای بر مبانی نظری ترجمه

محمد صالح صنعتی‌فر
سیدشجاع‌نی‌نوا

مقدمه‌ای بر مبانی نظری ترجمه

محمد صالح صنعتی‌فر

سید شجاع‌نی‌نوا

با پیشگفتاری از فرزانه فرحزاد

سرشناسه	صنعتی فر، محمد صالح، ۱۳۵۶ -	Sanatifar, Mohammad Saleh
عنوان و نام پدیدآور	مقدمه‌ای بر مبانی نظری ترجمه / مولفان محمد صالح صنعتی فر، سید شجاع نی نوا؛ با پیشگفتاری از فرزانه فرحزاد.	
مشخصات نشر	تهران: نشر علمی، ۱۳۹۹.	
مشخصات ظاهری	۱۳۲ ص.	
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۴۰۴-۴۷۲-۴	
وضعیت فهرست نویسی	فیبا	
موضوع	ترجمه	
موضوع	Translating and interpreting:	
شناسه افزوده	نی نوا، سید شجاع، ۱۳۶۹ -	Naynava, Seyed Shoja
شناسه افزوده	فرحزاد، فرزانه، ۱۳۳۳ -	Farahzad, farzaneh
رده بندی کنگره	۳۰۶	
رده بندی دیویی	۴۱۸/۰۲	
شماره کتابشناسی ملی	۷۳۵۲۰۹۰	

خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - خیابان شهدای ژاندارمری - پلاک ۱۰۳

تلفن: ۰۲۱ ۵۱۱۰۵۱۱-۶۶۴۶۳۰۷۲-۶۶۴۶۳۰۷۲

www.elmipublications.com

مقدمه‌ای بر مبانی نظری ترجمه

محمد صالح صنعتی فر - سید شجاع نی نوا

با پیشگفتاری از: فرزانه فرحزاد

چاپ اول: ۱۳۹۹

تیراژ: ۴۰۰ نسخه

لیتوگرافی: کوثر

چاپ: مهارت

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۰۴-۴۷۲-۴

مرکز پخش: خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - خیابان شهدای ژاندارمری - پلاک ۱۰۳

تلفن: ۰۲۱ ۵۱۱۰۵۱۱-۶۶۴۶۳۰۷۲-۶۶۴۶۳۰۷۲

یادداشت ناشر

با تلاش مداوم و ستودنی نسل‌های پی در پی زبان‌شناسان ایران، آنچه در آغاز در قالب دانشی نوپا و وارداتی در علوم انسانی به‌کشورمان راه یافته بود، اکنون به علمی بومی و در خدمت زبان فارسی و زبان‌های ایران قرار گرفته است.

امروز دیگر بر تمامی متخصصانی که به نوعی با مطالعه‌ی زبان سروکار دارند، آشکار شده است که آگاهی از ابزارهای علمی چنین مطالعاتی، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر به حساب می‌آید.

انتشارات علمی با بیش از صد و پنجاه سال خدمت در ساحت فرهنگ و نشر برای انتشار مجموعه‌ی وسیع از آرای برجسته‌ترین متخصصان این مرز و بوم به‌ویژه در حوزه مطالعات ادب فارسی، افتخار دارد مجموعه‌ی تازه‌ی خود را با نام «نگین‌های زبان‌شناسی» در اختیار تازه‌آشنایان با زبان‌شناسی و نیز متخصصان این حوزه قرار دهد.

این مجموعه، شامل ترجمه و تالیف نوشته‌هایی است که به همت یاران «علمی» در اختیار علاقمندان قرار خواهد گرفت.

محمدعلی علمی

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۹
مقدمه مؤلفان.....	۱۱

فصل اول: مبانی نظریه ترجمه بر پایه سنت

۱- تاریخچه نظریه‌های ترجمه.....	۱۷
۱-۱ سیسرو / سن جروم و سنت دوگانه ترجمه.....	۱۷
۱-۲ لوتر و رفرماسیون.....	۱۸
۱-۳ کلی و مفاهیم حقیقت، روح و وفاداری.....	۱۸
۱-۴ کولی، درایدن، دوله، و تایتلر و تلاش در جهت تجویز قواعد نظام‌مند ترجمه.....	۱۹
۱-۵ شلایرماخر و ارج نهادن بر نظریه بیگانه‌سازی.....	۲۰

فصل دوم: مبانی نظری ترجمه بر پایه نظریه‌های زبان‌شناسی

۲- روند شکل‌گیری نقشه و میان‌رشته مطالعات ترجمه.....	۲۵
۲-۱ نقشه هولمز / توری.....	۲۵
۲-۲ ماهیت میان‌رشته‌ای مطالعات ترجمه.....	۲۸
۳- مفاهیم نظری ترجمه.....	۳۱
۳-۱ ترجمه چیست؟.....	۳۱

۳۳	۲-۳ تعادل در ترجمه و واحد ترجمه
۳۸	۴- انواع ترجمه
۳۸	۴-۱ یاکوبسن
۳۹	۴-۲ ترجمه‌پذیری و ترجمه‌ناپذیری
۴۱	۴-۳ وینه و داربلنه
۴۹	۵- انواع ترجمه از دیدگاه کتفورد
۵۱	۵-۱ تبدیل و انواع آن از نظر کتفورد
۵۶	۶- نظریات نایدا در ترجمه
۵۹	۶-۱ چامسکی و دستور زایشی-گشتاری
۶۰	۶-۲ سخن نایدا در تحلیل دستوری
۶۰	۶-۳ سطح ساختارها یا جمله‌های هسته‌ای
۶۲	۷- تحلیل معنایی از دیدگاه نایدا
۶۲	۷-۱ معنای ارجاعی
۶۴	۷-۲ معنای تلویحی / ضمنی
۶۵	۷-۳ مکتب لایزیگ
۶۵	۷-۳-۱ طبقه‌بندی کولر
۶۶	۷-۳-۲ طبقه‌بندی نیوبرت
۶۷	۷-۳-۳ طبقه‌بندی نیومارک
۶۸	۸- نظریه‌های نقش‌گرا
۶۹	۸-۱ نظریه رایس
۷۰	۸-۲ نظریه هدف‌مندی ورمیر (اسکوپوس)
۷۱	۸-۳ نظریه‌های ترجمه مبتنی بر زبان‌شناسی متنی
۷۳	۸-۴ نظریه‌های مبتنی بر مدل هلیدی

فصل سوم: مبانی نظری ترجمه بر پایه نظریه‌های فرهنگی

۷۹	۹- دیدگاه‌های فرهنگی در ترجمه (۱)
۷۹	۹-۱ ادبیات تطبیقی و ترجمه
۸۱	۹-۲ مکتب دستکاری و نظریه نظام‌های چندگانه
۸۴	۹-۳ نظریه توصیفی ترجمه (توری)

- ۸۸..... ۹-۴ هنجارهای توری
- ۹۱..... ۱۰-۱ دیدگاه‌های فرهنگی در ترجمه (۲)
- ۹۱..... ۱۰-۱ دیدگاه ونوتی
- ۹۴..... ۱۰-۲ ونوتی و مفاهیم تعادل و معنا
- ۹۶..... ۱۰-۳ دیدگاه پسااستعماری
- ۹۶..... ۱۰-۳-۱ ادوارد سعید
- ۹۸..... ۱۰-۳-۲ دیدگاه پسااستعماری و ترجمه
- ۹۹..... ۱۰-۳-۳ فمینیسم و ترجمه

فصل چهارم: مبانی ترجمه در عصر دیجیتال

- ۱۰۵..... ۱۱-۱ انواع ترجمه در عصر دیجیتال
- ۱۰۵..... ۱۱-۱ ترجمه شفاهی
- ۱۰۶..... ۱۱-۲ ترجمه دیداری شنیداری
- ۱۰۷..... ۱۱-۲-۱ زیرنویسی
- ۱۰۸..... ۱۱-۲-۲ دوبله
- ۱۰۹..... ۱۱-۲-۳ برصدا
- ۱۱۰..... ۱۱-۳ محلی سازی
- ۱۱۰..... ۱۱-۴ ترجمه جمع سپاری (برون سپاری)
- ۱۱۱..... ۱۱-۵ ترجمه ماشینی
- ۱۱۵..... کتابنامه
- ۱۱۹..... ضمیمه ۱ مقاله دکتر فرزانه فرحزاد
- ۱۲۴..... ضمیمه ۲ مقاله دکتر کورش صفوی
- ۱۳۰..... ضمیمه ۳ نمونه سوالات چهارگزینه‌ای

پیشگفتار

"مطالعات ترجمه رشته نوپایی است که در کنار بررسی وجوه عملی ترجمه، به جنبه‌های نظری آن از منظر ادبیات، فلسفه، زبان‌شناسی، مطالعات سیاسی و مطالعات رسانه‌ای هم می‌پردازد. از اولین باری که مطالب کتاب معروف ماندی *Introducing Translation Studies* را تکه‌تکه به زبان فارسی به دانشجویان رشته ویرایش در مرکز نشر دانشگاهی تدریس کردم تا این جنبه‌ها را معرفی کنم، سال‌ها می‌گذرد. آن زمان، بعضی دانشجویان درس‌ها را به صورت جزوه کوچکی تنظیم کردند، که بعدها به دست مؤلفان کتاب حاضر به کلاس‌های دیگری راه یافت و با دقت و علاقه آنها به کابی سودمند تبدیل شد که اکنون در اختیار شماست. فصل‌ها و مطالب تازه‌ای که به مطالب اولیه افزوده شده، زوایای تازه رشته مطالعات ترجمه را روشن کرده است و آنها را به زبانی ساده معرفی می‌کند. این کتاب می‌تواند مرجعی باشد برای درس نظریه‌های ترجمه در مقاطع و رشته‌های مختلف."

فرزانه فرحزاد

استاد مطالعات ترجمه دانشگاه علامه طباطبائی

مقدمه مؤلفان

درس «مبانی نظری ترجمه» یکی از مهمترین دروس تخصصی نظری در برنامه درسی رشته مترجمی زبان انگلیسی محسوب می‌شود. دلیل این اهمیت آن است که آشنایی با اصول نظری ترجمه می‌تواند به مترجم کمک کند تا ترجمه‌ای «یکدست» و متناسب با نوع متن، هدف ترجمه و مخاطب تعیین شده به دست آورد (نگاه کنید به مقاله «ترجمه بدون نظریه» نوشته دکتر علی خزاعی فر) و هم چنین مترجم را از نقش‌های گوناگون ترجمه و ارتباط آن با رشته‌های دیگر و شاخه‌های نظام‌های ادبی، فرهنگی، اجتماعی و تاریخی آگاه کند. البته «عمل» ترجمه بدون آشنایی با اصول نظری ترجمه به معنای امروزی آن پیشتر انجام شده و امروزه هم می‌شود، نمونه بارز آن آثار مترجمان بزرگی است که در این غرضه فعالیت کرده و می‌کنند، اما از اصول امروزی (هرچند ناآگاهانه) پیروی نمی‌کنند. از طرف دیگر، اگر ما به‌عنوان مترجم نتوانیم مبنای نظری نظام‌مندی برای انتخاب‌هایمان فراهم کنیم و یا به مشتری‌مان توضیح دهیم، چگونه می‌توانیم انتظار دیده شدن به عنوان مترجمان حرفه‌ای و یا حتی رسیدن به یک توافق کلی در جمع خودمان را داشته باشیم. از دیگر فواید دانستن نظریه‌های ترجمه، توصیف، تبیین، توضیح و تسهیل پژوهش مسائل ترجمه و ترجمه‌شناسی (ترجمه‌پژوهی) و

حتی ارزیابی ترجمه است. نظریه‌ها به پژوهشگر، ارزیاب و متقد کمک می‌کنند تا بتوانند مشکلات موجود این عرصه را در چارچوب مشخصی حل و فصل نمایند. در این کتاب، نظریه‌های ترجمه به ۴ دسته کلی نظریه‌های سستی، زیانشناسی، فرهنگی و نظریه‌های عصر دیجیتال تقسیم شده‌اند. در نظریه‌های دوره سستی، بحث حول یک سؤال کلی صورت می‌گرفت و آن این بود که آیا ترجمه باید به روش آزاد انجام شود یا روش نقل به عبارت. ظاهراً در این دوره، توجیه علمی در زیربنای کار مترجمان و ترجمه قرار نداشت و همه چیز مبتنی بر تجربه مترجمانی بود که به حرفه دیگر مشغول بودند. نظریه‌های دوره زیانشناسی که رویکرد علمی‌تری به ترجمه و مسائل مرتبط با آن داشتند (رویکرد ساختارگرایانه)، ترجمه را علم و عملی زبانی و بهره‌گیرنده از نظریه‌های زیانشناسی معرفی می‌کردند. این رویکرد ناظر به متن است. به زعم ساختارگرایان، هر چه متن می‌گوید همان است. معنا و منظور نویسنده در متن قرار دارد و مترجم فقط آن را کشف می‌کند. آغازگر این انقلاب بسیار مهم در دنیای ترجمه یاکوسون و سپس نایدا بودند که به ترتیب از زیانشناسی‌های سوسور و چامسکی بهره‌گرفتند و در دوره‌های بعد بود که زیانشناسی نظام‌مند کارکردگرای هلیدی و دیگر نظریه‌های زیانشناسی نیز مورد توجه ترجمه‌شناسان قرار گرفتند. اما در دوره‌های بعدتر که دیگر زیانشناسی نمی‌توانست به تنهایی پاسخگوی مسائل ترجمه باشد و ترجمه نه یک عمل صرفاً زبانی، بلکه یک عمل فرهنگی و اجتماعی و حتی سیاسی معرفی شد، توجه ترجمه‌شناسان به نظریه‌های فرهنگی معطوف گردید (رویکرد پساساختارگرایانه). پساساختارگراها معتقدند اگر معنا و منظور در متن است و مترجم فقط وظیفه کشف آن را به عهده دارد، چگونه کشف و دریافت دو نفر از یک متن یکسان نیست؟ لذا، بحثی مطرح می‌شود که شاید بخشی از معنا در متن نیست و در وجود مترجم یا خواننده متن است. بنابراین، فرض است که برداشت‌های افراد مختلف از یک فیلم، رمان یا متن واحد متفاوت است، هر چند که یک توافق کلی وجود دارد و آن هم به این دلیل که زبان پدیده‌ای اجتماعی است و در اجتماع آموخته می‌شود و به تبع آن یادگیری شیوه‌های تفسیر معنا هم در اجتماع صورت

می‌گیرد. بنابراین، گرچه تفسیرها و برداشت افراد از یک متن کنترل می‌شود اما هرگز یکسان نیست. همچنان که ارزش‌گذاری یک اثر نیز از نظر اخلاقی بسته به آموزه‌های اخلاقی هر جامعه در جوامع مختلف متفاوت است، در تفسیر متن چون در اجتماع معناها را یاد می‌گیریم به هم نزدیک هستیم، ولی یکسان نیستیم. در دوره چهارم (عصر دیجیتال) اگرچه نظریه جدیدی مطرح نشده است، اما به گونه‌های مختلف ترجمه که متأثر از یافته‌های تکنولوژی و کاربرد آن در ترجمه است، پرداخته‌ایم. در این کتاب با خلاصه‌ای از مهمترین مبانی نظری این دوره‌ها آشنا خواهید شد.

در تألیف این کتاب که مبنای آن سرفصل جدید آموزشی درس «مبانی نظری ترجمه» دوره کارشناسی مترجمی زبان انگلیسی (مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در سال ۱۳۹۷) می‌باشد، از کتب تألیف‌شده توسط ماندی، نایدا، نیومارک، بیکر، هاوس، حتیم و میسون، پیم، توری و ونوتی در حوزه نظریه‌های ترجمه و همچنین تدریس این مطالب توسط دکتر فرزانه فرحزاد (استاد مطالعات ترجمه دانشگاه علامه طباطبائی) که پیشتر در جلسات درس خود در مرکز نشر دانشگاهی ارائه نمودند، بهره جسته‌ایم که به همین سبب، از ایشان قدردانی می‌نمائیم. جهت درک بهتر، مطالب به زبان فارسی ارائه شده‌اند اما در مورد مفاهیم کلیدی، معادل آنها در متن یا پانویس آمده است. انتظار می‌رود که دانشجویان پس از مطالعه این کتاب با نظریه‌های مطالعات ترجمه، سیر تکامل آنها و ویژگی هر دوره و هر نظریه آشنا شوند. لازم به ذکر است که این کتاب برای دانشجویانی که در دوره نامرتبط با دوره کاردانی یا کارشناسی خود مشغول به تحصیل هستند می‌تواند مفید واقع شود.

دکتر محمد صالح صنعتی‌فر، سید شجاع‌نی‌نوا

تابستان ۱۳۹۹

